

ELS CONCEPTES ORTOGRÀFICS EN L'ENSENYAMENT MITJÀ: ACTUACIONS HABITUALS

Ester Palomar Garcia
(IES Alfred Ayza, Peníscola)

RESUM

Este treball analitza el tractament que fan habitualment de l'ortografia els manuals de l'ensenyament mitjà. Mostra que hi ha poca teoria i poc d'orde (§2), factors que repercutixen negativament en la manera d'ensenyar les regles d'accentuació (§3.1) i signes auxiliars (el guionet, l'accent diacrític, la dièresi, §3.2-§3.4). De fet, el treball mostra que, si els alumnes no aprenen l'ús de l'accent és, en primer lloc, perquè els fan explicacions incoherents. En l'ús de les lletres (que haurien d'anar davant de l'accent i els signes auxiliars) és a on apareixen més anomalies metodològiques (§4). Falten els principis més elementals (anar de les lletres regulars a les irregulars, i de les irregularitats simples a les complicades), absència que desemboca en un ensenyament purament memorístic, concretat en llistes d'excepcions (i d'excepcions d'excepcions), que els alumnes no poden assimilar (§4.1-§4.5). Encara que este treball és només l'estat de la qüestió previ a l'alternativa que exposa Saragossà (2019*b*), convé destacar que, en l'anàlisi, apareixen factors alternatius, com ara la necessitat de contrastar el valencià amb les llengües de l'entorn, o la conveniència d'acostar la forma de parlar i la forma d'escriure sempre que siga factible.

Paraules clau: grafia, ortografia, metodologia de la ciència, lletra, ús de les lletres, dígraf, signes auxiliars, lletres modificades, accent, dièresi, signes de puntuació.

ABSTRACT

This paper analyses how spelling is usually dealt with in secondary school textbooks. It shows that there is little theory and little order (2), factors which have a negative impact on the defining rules of accentuation –accent marks– (3.1) and auxiliary signs (the hyphen, the diacritical accent, the umlaut, 3.2-3.4). In fact, this study shows that the reason why students do not learn the use of accent marks properly is a consequence of incoherent explanations. It is in the use of letters (which should precede the accent marks and auxiliary signs) that the most methodological anomalies appear (4). The most elementary principles are missing (for example, regular and irregular letters, or simple and complex irregularities). This absence leads to a teaching methodology consisting of lists of exceptions (and exceptions to exceptions), which students cannot assimilate (4.1-4.2). Although this paper is the continuation the previous one set out by Saragossà (2019b), it should be noted that, in the analysis, alternative factors appear, such as the need to contrast Valencian with the languages of the environment, or the desirability of bringing the way of speaking and the way of writing closer together whenever possible.

Key words: spelling, orthography, methodology of science, handwriting, use of letters, digraph, auxiliary signs, modified letters, accent, dieresis, punctuation marks.

1. INTRODUCCIÓ

L'ortografia, com a representació de la fonètica que és, no resulta una part molt rellevant dins de la teoria lingüística, però destaca en la normativa d'una llengua perquè és molt visual per a les persones, perquè sol ser la primera part de les normatives que es planteja i perquè l'escola li dona més importància de la que li correspon. I, sobretot, és l'origen d'una problemàtica que destaca en els centres d'ensenyament mitjà, on és habitual encontrar-se tant alumnes com professors que es frustren per no poder assimilar i ensenyar, respectivament, la normativa ortogràfica de la nostra llengua.

Per això mateix, en este treball analitzarem el tractament que es fa habitualment en els manuals de l'ensenyament mitjà sobre l'ortografia, a fi d'establir un punt de partida sobre el qual proposar una alternativa per a contribuir a solucionar

la problemàtica que actualment representa esta part de la lingüística, alternativa exposada en Saragossà (2019*b*).

Em basaré en l'anàlisi del manual de *Llengua i Literatura 4 ESO* (elaborat per Sara Borràs i altres, 2016), en el qual buscaré les actuacions positives en la descripció de l'ortografia valenciana i les limitacions (si n'hi han). Menero (2019, que analitza la fonètica) i jo hem triat este manual per ser el que treballaven en classe alguns alumnes a qui donàvem classes particulars. Però les anomalies que comentarem es repeteixen en la majoria de manuals de l'ensenyament mitjà, de manera que ens permetrà tindre una visió general de l'ensenyament de l'ortografia en este nivell.

Estructurarem l'anàlisi seguint l'orde del manual: en primer lloc, mirarem com presenta i definix l'ortografia (§2); tot seguit, ens centrarem en l'accentuació i l'apòstrof (que són els primers signes gràfics que tracten, §3); continuarem amb l'ús de les lletres (§4); i acabarem comentant les abreviacions (§5). No descriuré l'estructura del manual perquè eixa operació ja l'ha feta Menero (2019: §2).

2. INTRODUCCIÓ A L'ORTOGRAFIA

La primera informació sobre ortografia que trobem en este manual està en la que anomenen Unitat 0, dedicada al repàs. Inclou la informació teòrica següent:

1. L'escriptura correcta de les paraules és imprescindible per a comprendre qualsevol text. Les normes ortogràfiques ens ajuden a escriure adequadament les paraules de les quals dubtem.

El manual comença destacant dos funcions bàsiques de l'ortografia: poder entendre bé els textos i ajudar els parlants a escriure de forma normativa en cas de dubte. Eixa actuació és positiva, ja que per als alumnes és imprescindible mos-

trar la funcionalitat comunicativa de les parts de la teoria lingüística: indicar una utilitat clara i ben definida a cada concepte que ensenyem.

Però també és cert que el manual es queda un poc curt, ja que ni ha definit què és realment l'ortografia, ni ha delimitat el seu camp d'estudi, ni tampoc ha explicat quins són els conceptes bàsics que la conformen. Eixa hauria de ser la primera informació que apareguera sobre qualsevol part de la lingüística en els manuals de l'ensenyament mitjà, ja que és la base per a poder comprendre les explicacions posteriors. Si no es fa (com ocorre en el manual que analitzem), serà una dificultat per a explicar els conceptes ortogràfics d'una forma solta (i, en el cas de l'ortografia, hi haurà el perill de mesclar els conceptes ortogràfics i els fonètics, com mostra Menero 2019: §2).

Resumim. La primera anomalia és no definir l'ortografia ni els seus conceptes bàsics (*lletra, dígraf, signes diacrítics, accent, signes de puntuació*). El resultat és una absència d'una exposició cohesionada i amb un sentit unitari, cosa que dificulta que l'alumnat es faça una idea clara i entenedora sobre què és l'ortografia.

A partir del tema 1, el manual mescla l'ortografia i la fonètica, tal com ha descrit Menero (2019 §2). El tema 1 estudia l'accentuació, la dièresi i l'apostrofaió (2a). I, a partir del tema 5, comença el tractament de l'ús de les lletres (2b-i), dins de les quals posa les abreviacions (2g):

2. Contingut de la part «d'ortografia»
 - a. L'accentuació. L'accent diacrític. La dièresi.
 - b. La «e» oberta i la «e» tancada.
 - c. La «o» oberta i la «o» tancada.
 - d. L'apòstrof. La contracció. El guionet.
 - e. Les grafies *r/rr, l-l, h, m/n/p*.
 - f. La esse sorda i la esse sonora.

- g. Abreviacions: abreviatures, sigles, acrònims i símbols.
- h. Les grafies *x/tx/ig*, *g/j*, *tg/tj*.
- i. Les grafies *p/b*, *t/d*, *cg*, i *b/v/w*.

3. L'ACCENT, LA DIÈRESI I L'APÒSTROF: DAVANT DE LES LLETRES

3.1. L'ACCENT

El manual no justifica l'orde que segueix. Si haguera fet eixa operació necessària, hauria deduït que l'accent s'aplica a les lletres, de manera que cal tractar primer les lletres. Això no obstant, el nostre manual actua al revés (2a i 2e-i). Eixa pràctica (que he vist moltes voltes) ve com a mínim de Fabra (1956; mireu Saragosà 2019b: §4.2, 2). En el cas del nostre llibre, l'actuació descrita s'agreuja perquè posa l'ortografia davant de la fonètica. Això comporta que estudia l'accent sense haver tractat les vocals (ni els fonemes ni la seua representació gràfica).

La conseqüència és que el manual es veu obligat a utilitzar en l'explicació sobre l'accentuació un gran nombre de termes que no ha definit ni explicat prèviament. Mirem el tractament:

1. Recorda que en valencià hi ha dos tipus d'accent
 - a. L'obert o greu: à, è, ò.
 - b. El tancat o agut: é, í, ó, ú.
 - c. Accentua les paraules següents quan calga. Totes són **agudes** i s'accentuen quan acaben en vocal, en vocal + *s* o en *-en*, *-in*. Recorda

que les *e* i les *o* poden portar l'accent obert o tancat, segons la seua pronunciació: *articular, marques, carrer, reunió, sorpren, avis, palau, Ramon, això, salmo, exclos, balco, babau, ordinador, cabas*.

- d. Les paraules que hi ha a continuació són **planes** i s'accentuen quan NO acaben en vocal, ni en vocal + *s* ni en *-en, -in*. Accentua-les quan calga. Recorda que en les paraules que acaben en diftong, la *-i* o la *-u* no són vocals sinó semivocals: *lexic, menjaveu, caminaveu, camisa, planta, resoldria, acaben, xilofon, germans, reptil, ironia, paraules, textil, fotograf, facil*.
- e. Les paraules següents són **esdrúixoles**, i aquestes sempre s'accentuen: *anima, la formula, la fabrica, tunica, polvora, esdrúixola, perdua, tombola, Nuria, genere, esglesia, periode*.

Els conceptes que utilitza sense definir són: *accent, accent obert o greu, accent tancat o agut, paraules agudes, paraules planes, paraules esdrúixoles, vocal, semivocal, diftong*.

En la terminologia, no té sentit *accent agut i greu* («accent obert o greu, accent tancat o agut»). Les vocals anteriors (è, é i í) són agudes, i les posteriors (ò, ó i ú) són greus. Per tant, qualificar l'accent obert (*pèrdua, pòrtic*) com a «greu» és incoherent. Eixa terminologia és habitual en les publicacions de la Secció Filològica de l'IEC (com ara en OIEC 2017: §1.3).

En les normes, hi han dos problemes. En primer lloc, la definició defectuosa de *vocal* i *consonant* (Menero 2019: §3.1; Saragossà 2019: §2.2) fa presentar com a excepcions les paraules que s'acaben en diftong (3c-d). Això no obstant, *penseu* i *pensàveu* són paraules acabades en *u* consonàntica. Per tant, és regular que *penseu* no porte accent, i que *pensàveu* sí que en porte. Eixa pràctica també és habitual (com ara GNV 2003).

El segon problema és no tractar la dièresi unida a l'accent. En primer lloc, el manual no explica que hi ha l'acord ortogràfic que, quan una *i* o una *u* va després d'una vocal i no porta cap signe (ni accent ni dièresi), forma un diftong amb la vocal precedent: *meu, bou, mai*, etc. Eixe acord és el que obliga a posar dièresi en *veïna*: com a paraula plana acabada en vocal, no li correspon accent; però la grafia *veïna* implicaria que seria una paraula de dos síl·labes, amb un diftong (*vei-na*). En canvi, la grafia *veïna* comporta que la paraula té tres síl·labes, i que la vocal tònica és la *i*. L'absència dita és habitual (com ara en Fabra 1956).

L'efecte dels dos problemes anteriors és que l'alumnat no domina en general les regles d'accentuació i, en concret, no és capaç de fer correctament els exercicis que li proposen. El resultat és un profund sentiment de frustració, que dificulta més l'aprenentatge.

A més, posen les regles d'accentuació sense cap exemple. Simplement, donen la norma i proposen una activitat per a accentuar paraules. La suma de tot és que els alumnes no saben quina és la lògica de l'accentuació valenciana.

Resumim. El fet de no començar l'ortografia pels conceptes bàsics (les lletres), l'error de posar l'ortografia davant de la fonètica, les inexistents «semivocals», l'absència d'explicar per quin motiu la grafia *bou* comporta un diftong, i el fet de no explicar la dièresi subsidiària de l'accent (*veïna*) unint-la a l'accent (*veí*) tenen com a conseqüència que els alumnes no aprenen com a regla general les regles d'accentuació.

3.2. L'ACCENT DIACRÍTIC

Tot seguit, el manual explica l'accent diacrític:

2. Les paraules monosíl·labes i algunes polisíl·labes que s'escriuen igual però que tenen diferents significats, utilitzen l'accent diacrític per a diferenciar-se.

- a. Activitat 41: Col·loca l'accent sobre les paraules que n'hagen de dur:
1. Els carnisers del barri venen un be que està molt be.
 2. El desembre es el mes mes especial de l'any.
 3. La meua dona no dona la seua recepta de croquetes a ningú.
 4. La ma de ma germana es molt xicoteta.
 5. No digues que si si no saps que et demanaran.
 6. A vos no he de dir-vos res mes.
 7. El meu gat te un meu molt fort.
 8. El meu germà em deu deu euros.
- b. Activitat 42: Tenint en compte els casos que has vist fins ara, completa el quadre:
1. L'accent s'utilitza per a diferenciar les paraules ... i alguns ... que s'escriuen igual però que tenen diferent Per exemple: adjectiu, polít; nom, fill del meu fill.

L'afirmació de 2 no és certa. Només una minoria de les paraules monosil·làbiques utilitzen l'accent diacrític. Tenim moltes paraules com *clau*: una forma, però diverses paraules (ara, l'instrument per a obrir portes, una classe de tatxa, una classe de dent). Actualment, només 15 paraules monosíl·labes porten accent. Si ho tractem d'eixa manera, tranquil·litzem l'alumnat, ja que és factible memoritzar un corpus tancat de 15 paraules.

El fet que tinguem diverses paraules amb la forma *clau* i que no hi hagen confusions quan parlem fa pensar que no és certa tampoc l'afirmació que l'accent diacrític diferencia paraules que tenen la mateixa forma. En classe, Saragossà observava que no parlem dient paraules soltes, sinó que una paraula sempre està

en una oració i en un discurs. Eixos factors aclarixen si *clau* es referix a l'instrument per a obrir, o la classe de tatxa, o la classe de dent. Això permet entendre una afirmació que Saragossà feia mig en broma i mig seriosament: l'accent diacrític aprofita per a fer moltes faltes d'ortografia.

Finalment, convé observar que els exercicis no es corresponen amb la teoria donada. El manual demana conèixer els diacrítics de *sí* i *vós*, paraules que no ha inclòs en la taula. Com en la fonètica, el llibre demana als alumnes que completen la llista de paraules amb accent diacrític; i, finalment, també han de completar la pròpia norma.

En resum, el manual fa afirmacions que no són certes sobre l'accent diacrític, i hi han diferències entre les paraules que posa i les que apareixen en les activitats. El resultat final és augmentar la perplexitat i la frustració dels alumnes, els quals creuen que l'ortografia del valencià és impossible de conèixer i dominar.

3.3. LA DIÈRESI

Hem comentat que la dièresi de *veïna* s'ha de donar estudiant les regles d'accentuació. En canvi, en la meua formació ha aparegut habitualment separada. En el cas del manual que estudiem, entre l'accent i la dièresi va l'accent diacrític. A més, no comença per la dièresi subsidiària de l'accent (*veí* / *veïna*), sinó per la dièresi que deriva de les irregularitats ortogràfiques {*gat* / *gent* / *guerra* / *llengües*} (Saragossà 2019b: §3.1.1):

3. La dièresi (¨) és un signe gràfic que es col·loca exclusivament sobre la *i* o la *u*.
 - a. Escriu la dièresi quan calga a les paraules següents tenint en compte que el seu ús és per a indicar que la *u* dels grups *güe*, *güi*, *qüe*, *qüi* es pronuncien, per tant, no és muda i no és un dígraf (*que*, *qui*, *gue*, *gui*): *paraigues*, *aigües*, *aquífer*, *questinari*, *guerrer*, *guitar-*

rista, quocient, quatre, guapa, queviures, inquietud, unguent.

- b. La *i* i la *u* porten dièresi quan no formen diftong amb la vocal anterior *i*, per tant, formen un hiat. Tenint en compte aquesta regla, posa accent o dièresi a les paraules ho necessiten. ATENCIÓ: Quan les normes d'accentuació ens ho permeten, en comptes de posar dièresi sobre la *i* o la *u*, accentuem. Exemple *Lluís – Lluïsa, país – països: fluidesa, vei, diurn, Saul, boina, veina, taut, roi, Raul, xiïta, truita, heroi, roina, reina, suis, Suïssa.*
- c. Les paraules acabades en *-isme*, ..., en les terminacions llatines *-us*, ..., i les paraules compostes amb els prefixos *anti-*, ..., *co-*, ..., etc., seguits de *i*, *u*, ... no porten dièresi excepte *reüll* i
- d. No porten dièresi:

- i. Les paraules en què la ... o la ... duen accent, segueixen les regles

<i>deu</i>	...	<i>mon</i>	Determinant possessiu
<i>Déu</i>	Substantiu, divinitat	<i>món</i>	Substantiu, la Terra
<i>dona</i>	Substantiu, femella humana	<i>se</i>	Pronom feble
<i>dóna</i>	...	<i>sé</i>	...
<i>es</i>	...	<i>son</i>	Ganes de dormir
<i>és</i>	Verb <i>ser</i>	<i>són</i>	...
<i>fora</i>	...	<i>te</i>	Substantiu, infusió

d'accentuació.

- ii. Les paraules acabades en els sufixos ..., ... i les paraules amb les terminacions llatines ..., Les paraules compostes amb els prefixos ..., ..., ..., ..., etc. tampoc no duen dièresi excepte ... i
- iii. Les formes verbals: ..., ..., ... i el condicional dels verbs de la 3a conjugació.

Saragossà (2019b: §4.4, 1e) observa que l'orde inadequat *Lluís / llengües / Lluïsa* prové de Fabra (1956), que molts autors segueixen (com ara la GNV 2006), a pesar que Sanchis Guarner (1950) va seguir l'orde adequat (*Lluís / Lluïsa / llengües*).

A més d'absència d'orde, el manual no explica l'acord de *bou, mai*, etc., i com a conseqüència fa una afirmació sense sentit (3b: «La *i* i la *u* porten dièresi quan no formen diftong amb la vocal anterior»). A més, en compte d'explicar *veïna* després de *veí*, ho fa al revés (3b). Realment, els pobres alumnes no tenen més remei que pensar que l'ortografia valenciana és incompreensible.

El panorama s'acaba amb un conjunt enorme d'excepcions, una formulada explícitament (3c) i les altres les haurien de completar els alumnes, que en el cap deuen tindre poc més que boira.

El tractament tan poc coherent i tan poc pedagògic de l'accentuació ¿atrau cap al valencià, o més aïna fa que els alumnes vagen interioritzant mania contra estudiar el valencià?

3.4. L'APOSTROFACIÓ, LES CONTRACCIONS I EL GUIONET

El tema quatre tracta l'apostrofació, les contraccions i el guionet. Semblantment a l'accentuació, eixes qüestions s'apliquen a paraules, de manera que primer cal haver tractat l'ús de les lletres. A més, la descripció de l'apòstrof difícilment es podria fer una d'una més complicada:

4. **L'apostrofació** [Informació: apareix la teoria en quadres dins dels exercicis o al marge]:
 - a. L'apòstrof (´) és una coma volada que serveix per a indicar la supressió d'una vocal.
 - i. Escriu l'article definit masculí *el* o femení *la* davant d'aquestes

paraules segons els corresponga. Per a saber si s'ha d'apostrofar fixat si comencen en vocal o *h*.

- ii. L'article femení no s'apostrofa si la paraula següent comença per *i*, *u*, *hi*, *hu* àtones.
- b. No es posa apòstrof davant de les paraules que comencen amb *i*, *u*, *hi* o *hu* i formen diftong amb la vocal següent.
- c. Les sigles i els acrònims segueixen la mateixa norma general: s'apostrofa l'article masculí i la preposició *de* sempre que es troben amb vocal (escrita o pronunciada) i l'article femení quan es troba amb vocal, llevat de *i* i *u* àtones. No s'apostrofes, és clar, davant de *i* i *u* consonants: *l'ISO*, *l'OTAN*, *l'IEC*, *l'URSS*, *la IBEC*, *la UE*.
- d. No s'apostrofes els noms de les lletres, les *h* aspirades, les hores, els símbols químics, les paraules que poden crear confusió i les paraules que comencen amb el prefix *a-* amb valor negatiu. Per contra, s'apostrofes les xifres que es lliges començant amb vocal.
- e. La preposició *de* s'apostrofa davant de les paraules que comencen per vocal o *h*, però no ho fa davant de la vocal i a principi de paraula seguida de vocal ni davant dels noms de lletres.
- f. Els pronoms febles segueixen les mateixes normes que els articles a l'hora d'apostrofar. Si el pronom va davant del verb i comença en vocal, s'apostrofa; si va darrere d'un verb que acaba en vocal (sempre que no siga diftong) també s'apostrofa, i quan es troben dos pronoms s'apostrofa, sempre que es puga, el més a la dreta possible. Els pronoms *us*, *hi*, *ho*, *li*, *les* NO s'apostrofes en cap posició i el pronom *la* NO ho fa davant de *i* o *u* àtones.

Si l'apòstrof es limita a l'article (*el, la, l*), a la preposició *de* i als pronoms àtons, la pedagogia ¿no demana que es tracte en l'estudi de l'article, de la preposició *de* i dels pronoms?

Actuant d'eixa manera, els alumnes s'enfronten a regles simples, que poden intentar assimilar i practicar. En canvi, davant de l'escrit reproduït seran pocs els qui a partir d'unes línies no deixen de llegir (i tornen a pensar que el valencià és insuportablement difícil). I, damunt d'eixe panorama, excepcions i més excepcions (sigles, noms de lletres, etc. etc., c. 4c-d).

Realment, ¿hi ha pedagogia en els llibres escolars de valencià? ¿Com és que les institucions públiques (les Facultats de Magisteri i de Filologia, la Conselleria d'Educació, l'Acadèmia Valenciana de la Llengua) no diuen res davant d'una manera tan poc coherent i tan poc pedagògica d'ensenyar el valencià?

Les contraccions són fusions de paraules que diem molt sovint: tres preposicions bàsiques i l'article (*al, del i pel*). Com a conseqüència, caldria donar-les en l'estudi de les preposicions bàsiques (i justificant-les, com hem apuntat: com que les diem tan sovint, les fonem).

Com en parts anteriors, el llibre demana als alumnes que descriguen ells mateixos la norma. En un quadre dins d'un exercici amb buits, els alumnes haurien de completar-los per a obtindre la descripció:

5. **Contraccions:** es forma una contracció quan els articles masculins ..., ... van precedits de les preposicions ..., ..., ... o La contracció es trenca quan hem d'apostrofar l'article.

Finalment, el guionet és com l'apòstrof: no s'hauria de donar globalment, sinó en cada grup de paraules en què apareix (numerals, pronoms àtons, paraules compostes i partició de paraules en final de línia). I, sempre, procurant fer-ho d'una manera comprensible i pedagògica. El manual pressuposa que els alumnes ja ho dominen pràcticament tot, de manera que haurien d'aplicar la teoria

en un exercici. Després de les anomalies descrites, crec que no val la pena seguir descrivint-ne.

6. **Guionet.** Es posa guionet:

- a. Quan s'arriba a final de línia i es produeixen una partició de paraula.
- b. En els numerals per a separar les desenes de les unitats i les unitats de les centenes D-U-C: *trenta□cinc, dos□cents vint□i□set.*
- c. En les paraules compostes:
 - i. Quan comencen amb el nom d'un punt cardinal: *sud□americà, nord□est, sud□africà.*
 - ii. Quan són una repetició onomatopeica d'una mateixa paraula o d'una de molt similar: *a corre□cuïta, bup□bup, bitlo□bitllo, bum□bum.*
 - iii. Quan són un grup xicotet de paraules o expressions singulars: *abans□d'ahir, adéu□siau.*
 - iv. Quan el primer element acaba amb vocal i el segon comença amb r-, s- o x-: *barba□roig, penya□segat, cara□xuclat, guarda□roba.*
 - v. Quan la unió de les dues paraules comporta una dificultat en la interpretació del seu significat: *pèl□llarg, cap□roig, pit□roig.*
 - vi. Quan el primer element duu accent gràfic: *mà□llarg, pèl□blanc, pèl□curt.*
- d. En els pronoms febles:
 - i. Quan van darrere del verb i aquest acaba en consonant o u precedida d'una altra vocal: *parlar□ho, aviseu□los, porteu□lo.*

Les referències bibliogràfiques que he fet comporten que, si el nostre manual actua com hem descrit, no deu ser perquè els autors hagen deduït el camí que practiquen, sinó perquè és el que han vist en llibres. Així, si consultem l'OIEC (2018) trobarem que moltes de les característiques que hem vist en el manual també apareixen en l'ortografia de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans: apel·lar a les «semivocals» en l'accentuació (§3.1.1), posar l'accent diacrític entre l'accent i la dièresi (§3.1.3), començar la dièresi per *llengües* (i no per *veïna*, §3.2.2), agrupar els apòstrofs (§4-1) i les contraccions (§4.2). Això fa pensar que deuen haver més gramàtiques i ortografies que actuen d'una manera poc ordenada i poc adequada.

Podríem resumir este apartat dient que molts manuals (OIEC 2018) i llibres escolars tracten l'ortografia com si fora la primera part de la lingüística. Això comporta que, quan arriben al guionet), exposen tots els usos. Però la fonètica i l'ortografia són parts auxiliars de les parts fonamentals (la sintaxi, la semàntica, la flexió i la retòrica), de manera que cada ús del guionet s'ha de tractar en la part que li correspon (com ara els pronoms àtons i les paraules compostes). Igualment, cal saber que la dièresi de *llengües* i la de *veïna* no tenen cap relació, de manera que cada una s'ha de tractar en el lloc que li correspon (la de *llengües*, amb *gat / gent / guerra*; la de *veïna*, amb *veí i bou*).

4. ÚS DE LES LLETRES

4.1. ORDE EN L'ESTUDI DE LES LLETRES

En els temes 2 i 3, el manual tracta les lletres *e* i *o* (§2, 2b-c). Menero (2019: §3.1) mostra que les estudia confusament com a conseqüència d'anar de l'ortografia a la fonètica, de manera que ací no cal repetir-ho.

A partir del tema 5, tracta les lletres que representen consonants (§2, 2e). El manual no va de les lletres regulars a les irregulars (com proposava Sanchis Guarnier 1950: §112; mireu Saragossà 2019*b*: §4.3.2), ni va de les irregularitats simples a les complicades. No segueix tampoc l'orde de la GNV (2006), que s'orienta cap a l'orde teòric dels fonemes (*occlusius + fricatiuus + africats + nasals + laterals + vibrants*), encara que amb alguna posició anòmala (*ks*: 1.h; *b, p*: 1.i; *t, d*: 1.k):

1. Orde en la GNV (2006: §4.1-§4.17): s'orienta cap a l'estudi fonètic de les consonants, amb alguna separació (*b, i, k*)
 - a. 4.1. La representació dels sons [g] i [k]
 - b. 4.2. La representació del so [s]: les grafies *s, ss, c* i *ç*
 - c. 4.3. La representació del so [z]: les grafies *s* i *z*
 - d. 4.4. La grafia *tz*
 - e. 4.5. La representació del so [dʒ]: les grafies *g, j, tg* i *tj*
 - f. 4.6. La representació del so [tʃ]: les grafies *x, tx, ig* i *g*
 - g. 4.7. La representació del so [ʃ]: La grafia *x*
 - h. 4.8. La representació del grup fònic [ks]
 - i. 4.9. Les grafies *b* i *p*
 - j. 4.10. Les grafies *b* i *v*
 - k. 4.11. Les grafies *d* i *t*
 - l. 4.12. Les grafies *m, n, mp, tm* i *tn*
 - a. 4.14. Les grafies *l, l·l* i *tl*
 - b. 4.15. Les grafies *ll* i *ill*
 - c. 4.16. Les grafies *r* i *rr*

d. 4.17. La grafia *b*

El nostre manual segueix un orde que ni explica ni justifica:

2. Orde en les lletres consonàntiques en el manual
 - a. Tema 5: Les grafies *r/rr*, *l/l*, *b*, *m/n/p* (2e)
 - b. Tema 6: La esse sorda i la esse sonora (2f)
 - c. Tema 8: Les grafies *x/tx/ig*, *g/j*, *tg/tj* (2h)
 - d. Tema 9: Les grafies *p/b*, *t/d*, *c/g*, *i b/v/w* (2i)

La impressió que u té és que no hi ha ni un orde coherent. Com adés, probablement el llibre deu seguir la proposta d'alguna obra. En concret, el camí que practica coincidix en general amb el que apareix (sense explicació ni justificació) en l'OIEC (3). La divergència fonamental és que les nasals van cap al final en l'OIEC (3e), i en el manual cap al principi (2a):

3. Coincidix en general amb l'orde que segueix l'OIEC (no l'explica ni el justifica)
 - a. 2.4. La grafia dels sons ròtics [r] i [r]: *r* i *rr*
 - b. 2.5. La grafia dels sons laterals [l] i [ʎ]: *l* i *ll*
 - c. 2.6. La grafia dels sons fricatiu i africats
 - d. 2.7. La grafia dels sons oclusius
 - e. 2.8. La grafia dels sons nasals [m], [ɱ], [n], [ɲ] i [ɲ]: *m*, *n* i *ny*
 - f. 2.9. La lletra *b*
 - g. 2.10. La lletra *x*

4.2. LES GRAFIES R/RR, L·L, H, M/N/P

Mirem la descripció de les consonants vibrants:

4. Ús de *r/rr*

- a. La lletra erre pot representar el so bategant [r] de *cara*, que sempre s'escriu amb *r*; i el so vibrant [r] de *raó* i *carretera*, que només s'escriu amb *rr* entre vocals.
- b. So vibrant:
 - i. Escrivim *r*: a començament de paraula; després de ...; després dels ... *anti-*, *a-*, *contra-*, *extre-*, *infra-*, *pre-*, *semi-*, *vice-*, *supra-*.
 - ii. Escrivim *rr*: entre ...: *carro*, *carretera*...
- c. So bategant:
 - i. Sempre s'escriu amb una ...: *cara*, *erició*, ...

La descripció de *r* i *rr* no és errònia, però convé justificar-ho per a facilitar l'aprenentatge. Un exemple: com que en principi de paraula només existix la vibrant múltiple, hem decidit representar-la amb una *r* (*roca*). Per una altra banda, la grafia de les paraules compostes s'ha de tractar quan estudiem les paraules compostes. Fer el contrari és seguir el camí de les llistes i llistes que els alumnes haurien d'aprendre de memòria.

Quant a la substitució de *consonant vibrant simple* per *bategant*, l'ha comentada Menero (2019: §4.1).

Passem a un altre signe gràfic, la *l·l*:

5. Ús de *l·l*

- a. En les paraules començades per *al·l* (...), *col·l* (...), *il·l* (...), *mil·l*

(...), *sil·l* (...).

- b. En les paraules acabades en *-el·la* (*r*) (...), *-il·la* (*r*) (...), *-el·lo* (...).
- c. En els paraules següents: ..., ..., *constel·lació*, *crystal·lí*, ..., ..., *intal·lar*, *intel·ligència*, *libèl·lula*, ..., ..., ..., *paral·lel*, ..., *pol·len*, *rebel·lió*, *satèl·lit*...

Pel que fa a l'ús de la *l·l*, cal destacar, en primer lloc, el fet que no s'han explicat prèviament els dígrafs, en particular el de *ull*, en relació al qual s'ha de tractar la grafia de *il·lògic*.

En la descripció, caldria dir quina és la causa de la *l·l*. Està en el fet que el llatí tenia moltes eles llargues, que transcrivia amb dos eles: *calligrafia* es llegia com a *cal·ligrafia*. Les llengües de l'entorn han conservat en general eixa grafia (excepte el castellà). Això explica que els alumnes s'han d'ajudar de l'anglès: si eixa llengua té *intelligent*, el valencià serà *intel·ligent*. I al revés: si en valencià és *intel·lectual*, en anglès serà *intellectual*.

Igual passa en francès (*intelligent, intellectuel*) i en italià (*intelligente, intellettuale*). Si actuem d'eixa manera, traem el valencià de l'aïllament (l'unim a l'italià, el francès i l'anglès), facilitem el seu estudi (passar de l'anglès al valencià) i li donem utilitat (passar del valencià a l'anglès). També cal explicar que el valencià posa el punt alt per a diferenciar *callar* i *cal·ligrafia*.

Per una altra banda, convé tranquil·litzar l'alumnat dient-los que és normal que dubten i que la millor manera d'aprendre el seu ús és a través de la pràctica. D'eixa manera, evitem que l'alumnat avorrisca la llengua memoritzant llistes de paraules que oblidaran en passar de tema, de manera que resulten del tot ineficaces.

En el manual, només he trobat positiu indicar uns començaments i uns finals de paraula que solen tindre ele geminada (5a-b).

Mirem l'ús de la *h*:

6. Ús de *h*

- a. Com ja saps, la lletra *h* generalment no es pronuncia [Ø] a principi de paraula ni intercalada.
- b. Escrivim *h* inicial en paraules com *habitacle*, ..., *ham*, ..., ..., *higiene*, *història*, *home*, ..., *hora*, ..., ..., *hospital*, ..., *humil*, *humor*, etc.
- c. Escrivim *h* intercalada en paraules com *adherir*, *aleshores*, *anhel*, *cohesió*, *exhaurir*, ..., *inhumà*, *malhumorat*, *prohibició*, ..., ..., etc.
- d. Hi ha paraules com ara onomatopeies, interjeccions o paraules procedents d'altres llengües en què la *h* es pronuncia [h]. Ompli els buits i fixa't en la pronunciació: ...a!, ...ip ...op, e...em!, ...ollywood, ...um!, ...obby, ...amlet, ...ippy.

Caldria actuar com en la *l·l*, amb la diferència que ara el castellà actua com les llengües de l'entorn. Convindria dir als alumnes que les llengües romàniques i també l'anglès conserven moltes característiques de l'ortografia del llatí. En aquella llengua, la *h* representava una consonant, que ha desaparegut. En conseqüència, hem d'aprendre el seu ús a base de llegir, escriure i comparar llengües: con en la *l·l*. Així, si valencià té *home*, el castellà també tindrà eixa lletra (*hombre*), i el francès (*homme*), i l'anglès si la té (no té *home*, però sí *human*, *humanity*, etc.).

Convé informar als alumnes que l'italià ha suprimit la *h*, de manera que escriu *uomo*, *umano*, *umanità*. Ara: tenint en compte que tendim a llegir en diverses llengües, actuar així ¿és positiu o és negatiu? Quantes més coincidències hi ha-gen entre les llengües davant dels cultismes i de les paraules que tenen en comú, és més fàcil per als parlants.

El manual actua d'una manera semblant a la *l·l*: volent que els alumnes apren-guen llistes de memòria. Els xiquets veuen impossible aprendre de memòria

totes les paraules que porten la *h*, n'aprenen unes poques al moment, i en passar de tema les oblidem. Al contrari, cal insistir que la *h* és una irregularitat i que és normal que els plantege dificultats aprendre quan apareix. Caldria animar-los, per tant, a llegir i escriure de forma habitual, ja que practicar és la millor manera d'aconseguir assimilar en quines paraules apareix eixa lletra.

Passem a les lletres que representen consonants nasals:

7. Ús de *m/n/mp*

- a. S'escriu...: Davant de les consonants *b, p, m, f* i en el prefix *circum-*.
- b. Excepcions: S'escriu *n* en les paraules compostes: *benparlat, enmig, granment, tanmateix...*; en els noms propis *Canbarra i Istanbul*; i en les paraules que comencen per *con-* (...), *en-* (...), *in-* (...).
- c. S'escriu...: Davant de la consonant *v*; davant de les consonants que no siguen *b, p, m, f*.
- d. Excepcions: s'escriu *m* en les paraules compostes: *tramvia, circumval·lació ...*; en les paraules *impremta, somriure...*
- e. S'escriu *mp*: En algunes paraules (encara que la *p* siga muda) davant ... o ...: *assumepte, assumpció, sumptuós, exempt...*
- f. Hem de tindre en compte que hi ha paraules que no segueixen cap norma i que s'escriuen amb ... o ... segons la seua pronúncia:
 - i. S'escriu *mn* en les paraules: *alumne, columna, gimnàs, solemne, somni, omnipotent, omniscient, ...*
 - ii. S'escriu *nn* en les paraules com ara *Anna, Annibal, Susanna, annex, bienni, decenni, trienni, connectar, connivència, ennegrir, innocent, innat, tarannà, tennis...*

Tant com siga possible, les regles d'ortografia s'han d'explicar, en compte de donar-les com a píndoles memorístiques. I d'una en una, no a grapats (com en

7). El resultat és un caos per a l'alumnat, que no pot assimilar la informació per a aplicar-la quan escriu.

Posem un exemple. Amb paraules adequades, podem explicar que escrivim *m* davant de *b*, *p* i *m* perquè és la consonant que pronunciem. Eixa explicació fa que la regla deixe de ser-ho, ja que la grafia respon a la forma de parlar. Quant a les excepcions, si són paraules compostes (*benparlat*, etc.) caldrà tractar-ho en les paraules compostes. D'eixa manera, presentem l'ortografia com a regular o *natural*. En canvi, l'actuació de 7 comporta excepcions (7a) i excepcions d'excepcions (7b). Per una altra banda, ¿quants alumnes valencians coneixen el nom propi *Canbarra*? Realment, fa la impressió que no considerem ni el valencià, ni els valencians ni els alumnes a qui hem de fer classe.

En (7d), trobem més paraules compostes (i una repetició: *circum-* ja havia aparegut en 7a). En les paraules de (7f.i: *alumne, omnipotent...*), ¿dubta algú? I, si no té ningú problemes, ¿per a què donem regles inútils?

En (7f.ii), apareixen cultismes (*annex*) i paraules que tots pronunciem sense cap dubte (*ennegrir, innat*). Les grafies que estan d'acord amb la pronunciació no han d'aparèixer com a regles. Quant als cultismes (*annex, assumpció, circumstància*), convé donar-los com la *h* i la *l:l*: mostrant que l'anglès (*annex, assumption, circumstance*) i el francès (*annexe, assumption; però circonstance*) actuen igual com a regla general.

4.3. LA ESSE SORDA I LA ESSE SONORA

Com observa Menero (2019: §4.2), el manual no explica la sonoritat a on toca (en les consonants oclusives: *to / do*), sinó en la dualitat *posar / passar*:

8. **La esse sorda i la esse sonora:** el fet que un so siga sord o sonor dependrà de si vibren les cordes vocals o no.

- a. La esse sorda i la esse sonora es poden representar amb diverses grafies. Fixa't en la pronunciació de la esse de les paraules següents i digues quines sonen com a sorda i quines com a sonora:
- i. Esse ... (*s, ss, c, ç, sc*): *suma, brossa, poció, braç, ascensor*.
 - ii. Esse ... (*s, z*): *cosa, pinzell, enfonsament, zoo*.
- b. Classifica les paraules segons la pronunciació del so de la esse [s] o [z]. Fixa't en l'exemple (exemple: *donzella* – [z]): *donzella, alcaldessa, ascendent, agressió, endinsar, ceba, zero, llaç, cirerer, expressió, casa, rosa, emissora, enfonsar, dolçor, rossa, baronessa, peresa, zebra, pansatrapezi, cortesa, forçut, costa, ximpanzé, sabó, caçar, amazona, piscina, passar, dotze, transatlàntic*.
- c. Fixa't en les paraules que es pronuncien amb la esse sorda [s] i completa la norma:
- i. S'escriu ...: A començament de paraula, davant i darrere de consonant. Per exemple: ..., ...,
 - ii. S'escriu ...:
 01. Entre vocals. Per exemple: ...,
 02. En les paraules femenines formades amb el sufix *-e...a*. Per exemple: ... i Excepte *princesa* i
 03. En les paraules que contenen els grups *-press-*, *-gress-*, *i -miss-*. Per exemple: ..., ... i
 - iii. S'escriu ...: Davant de les vocals *a / o / u* i al final de les paraules agudes. Per exemple: ..., ..., ...,
 - iv. S'escriu ...: Davant de les vocals *e / i*. Per exemple: ...,
 - v. S'escriu ...: Entre vocals, precedint les vocals *e / i*. Per exemple: ...,

- d. Ara, observa les paraules que contenen esse sonora [z] i completa el quadre amb les normes.
- i. S'escriu ...:
 01. Entre vocals. Per exemple: ..., ...,
 02. En el prefix *trans-*. Per exemple:
 03. En les paraules derivades i compostes de *-fons-* o *-dins-*. Per exemple: ...,
 - ii. S'escriu ...:
 01. A principi de paraula. Per exemple: ...,
 02. Darrere de consonant. Per exemple: ..., ...,
 03. Entre vocals, són paraules d'origen grec i hebreu. Per exemple: ...,
- e. Excepcions: s'escriu ... enmig de vocal i la pronunciem sorda:
- i. Quan aparega després dels prefixos *a-*, *ante-*, *anti-*, *bi-*, *contra-*, *entre-*, *mono-*, *sobre-*, *para-*, *pre-*, *re-*, *tele-*, *ultra-*, *vice-*. Per exemple:
 - ii. Quan aparega en paraules compostes en què el primer element acaba en vocal i el segon comence en *s*. Per exemple: ..., ..., ...,

La citació anterior torna a ser una mostra de com no haurien d'actuar mai els llibres escolars. Quan un tema té vint aspectes i volem incidir en els alumnes, hem de triar els fonamentals. Ara, el manual deu informar que hi han milions de valencians que no pronuncien la esse sonora. I el docent haurà de mostrar documents sonors a fi que senten com parlen els valencians que tenen la esse sorda i la sonora. A eixos alumnes, cal dir-los que aprendran quan s'escriu *passar* i quan *posar* a base de llegir i de mirar com actua l'anglès: si en anglés és *position*,

en valencià serà *posició*; si en anglés és *passion*, en valencià serà *passió*. També cal animar-los: amb una miqueta de voluntat, no és una qüestió difícil.

També convé dir-los que, en principi de paraula, no apareix pràcticament mai la esse sonora (*zero* i uns quants cultismes). Després de consonant (*colze*), n'hi han, però no en són moltes. Per tant, si dubten deuen posar una *s* (com ara en *pensar*, o en *pansa*).

Als alumnes que pertanyen a les comarques que fan la distinció, a més de mostrar-los com parlen, els hauríem de dir que, en els cultismes, haurien d'adaptar la seua pronunciació a la grafia quan no coincidixen. Com ara, si un alumne diu la paraula *agressió* amb una esse sonora, hauria de procurar fer-la sorda. L'avantatge d'eixa operació és parlar i escriure de la mateixa manera.

En les grafies, convé dir als alumnes que, en la pronunciació de *ce* i *ci*, el valencià actua com l'anglés i el francès: la paraula *centre* (que té la mateixa forma en les tres llengües) es pronuncia amb una esse sorda; o el valencià àcid cítric és, en anglés, *citric acid*, i *acide citrique* en francès (constantment amb una esse sorda). Igual passa en *sce* i *sci*: *ascensió* en valencià i *ascencion* en anglés i en francès, es pronuncia amb una esse sorda; *rescindir* en valencià, *rescind* en anglés i *rescinder* en francès tenen com a segona consonant una esse sorda.

Quant a les «excepcions» de (7e), cal dir que no són *excepcions*, ja que en les paraules compostes tenim la regla d'ajuntar els components sense variar la grafia. Per tant, *re* + *sabut* = *resabut* (amb una esse sorda).

Per una altra banda, els llibres valencians haurien d'ensenyar que el valencià diu *afonar* i *afonament*, que són les entrades principals del DNV. En canvi, el manual no solament posa una forma estranya al valencià (*enfonsament*), sinó que els alumnes haurien d'aprendre que, encara que s'escriu així, es pronuncia amb una esse sonora. Eixe detall (igual que els derivats de *dins* i les paraules compostes amb *trans-*, 7d.i) no hauria de figurar en els llibres escolars valencians.

4.4. LES GRAFIES X/TX/IG, G/J, TG/TJ

Entre les esses i les grafies del títol, el llibre tracta les abreviatures (Tema7), però les analitzarem en acabar les lletres:

9. **Les grafies x/tx/ig, g/j, tg/tj:** Abans de recordar les normes d'escriptura d'aquestes consonants, tin en compte la seua pronúncia: la grafia *x* representa els sons [ʃ]: *caixa*, [tʃ]: *xic*, [ks]: *taxi*. D'altra banda, *ig* i *tx* representen el so [tʃ]: **raig**/esquit**x**; *g, j, tg* i *tj* representen en valencià el so [dʒ]: **gener**/jaqueta, **metge**/ platja... Per tal de no confondre'ns a l'hora d'escriure, a continuació repassarem les seues normes ortogràfiques.

a. Escrivim *x*:

- i. A començament de paraula (sona [tʃ]): ...,
- ii. Darrere de consonant (sona [tʃ]): ...,
- iii. Darrere de les vocals *i* i *u* (sona [ʃ]): ...,
- iv. A començament de paraula en alguns noms propis (sona [ʃ]):
...,

b. Escrivim *tx*:

- i. A principi de paraula: ..., ...,
- ii. Enmig de paraula: ..., ..., ..., ..., ..., ...,
- iii. A final de paraula, després de vocal, quan els derivats s'escriuen també amb ..., ..., ..., ...,

c. Escrivim *ig*: A final de paraula, després de vocal, quan els derivats contenen *.../ g o .../* ..., ..., ..., ..., ...,

d. S'escriu *j* davant de les vocals ..., ..., Per exemple: ..., ..., ..., ...,

- e. S'escriu *g* davant de les vocals ..., Per exemple: ..., ..., ...,
- f. EXCEPCIONS: s'escriu *j* davant de les lletres *e*, *i* en els casos següents:
 - i. Els grups *-jecc-* i ... com per exemple: ..., ..., ..., ...,
 - ii. Verbs com *ajaure* i
 - iii. Els noms propis hebreus, com ara: *Jesús*, ...,
 - iv. Algunes paraules com: ..., ..., ...,
- g. S'escriu... (*tg* o *tj*) davant de les vocals *e*, *i*. Per exemple: ..., ..., ..., ..., ...,
- h. S'escriu ... (*tg* o *tj*) davant de les vocals *a*, *o*, *u*. Per exemple: ...,, ...,, ...,

Com en la esse sonora, cal explicar que una part dels valencians ha perdut la sonoritat en *gent*, *passejar* i *penjar* (més que en el cas de la esse sonora: Onda, Gandia, el Forcall...). Cal actuar com adés: dient-los que, llegint i escrivint, u acaba gravant-se la grafia de moltes paraules.

En el procés d'aprenentatge, podem tindre en compte que, en principi de paraula, hi han moltes paraules com *gent* i poques com *xocolate*. Per tant, si algú dubta és preferible *g*. A més, les llengües de l'entorn ajuden: *gent* és *gente* en castellà; i en anglés existix *gentleman*; *xocolate* és *chocolate* en castellà i en anglés. Entre vocals, hi han molt poques paraules amb *tx* (*cotxe*, *dutxa* i unes quantes més), i moltes amb *g*, de manera que si dubtem és preferible *g*. Com adés, el castellà i l'anglès són útils. Finalment, després de consonant també hi han poques *x* (*punxar*).

Hi han qüestions en què els manuals haurien d'explicar evolucions de la llengua, ja que són necessàries per a comprendre grafies actuals. Això passa en la dualitat *metge* / *passege*. En valencià, sonen igual (consonant africada), de manera que cal explicar-ho als alumnes. L'explicació és que, a l'Edat Mitjana, sonaven

d'una manera diferent: *passee* era com ara; i *metge* era com *dotze* en el valencià central: hi ha una consonant llarga o geminada (*dot-tze* = *met-tge*). El valencià i el català occidental han perdut la geminació, de manera que *metge* es pronuncia com *passee*.

En canvi, el català oriental i el balear han variat les dos pronunciacions: *passee* s'ha transformat en fricativa, i *metge* és africada. Davant d'eixa situació, quan hi ha una distinció medieval que manté la llengua actual (tota o una part), la grafia es manté. Com ara, el català oriental i el balear pronuncien les *as* i les *es* àtones de la mateixa manera, amb l'anomenada *e* neutra. Però mantenen la grafia medieval, que és la que diem els valencians i els catalans occidentals (*paret*, *pesar*, i no *peret* o *pasar*).

Aprofitant eixa explicació, també els podem dir que la pronunciació medieval de *xic* i *punxa* és la que manté el valencià i el català occidental, mentres que el català oriental i el balear l'han passada a fricativa (com en *passee*, *gendre* i *penjar*).

Per cert, el llibre descriu bé com actua el valencià en la lletra *x* (9a); però després introduïx *tx-* en principi de paraula com si no fora una excepció (i grossa: no s'entén per quin motiu el poble «txec» i el *xec* bancari es pronuncien igual, però tenen una grafia diferent).

Cal informar als alumnes que el valencià general pronuncia com a *i* consonàntica les paraules que tenen *jec* en la llengua escrita (*projectar*, *injecció*). Escrivim *projecte* per a procurar coordinar-nos amb els balears i els catalans, que diuen la consonant palatal. Però hauríem de tindre en compte que, probablement, als valencians ens costarà canviar la pronunciació *proiecte* per *projecte*.

En les excepcions, convé apel·lar a les llengües de l'entorn: els noms grecs i hebreus també s'escriuen amb *je* en castellà, en francès i en anglès. Així, *Jerusalem* és valencià, anglès i francès, i *Jerusalén* en castellà. Per cert, si el verb valencià

general és *gitar-se* ¿convé que els manuals valencians diguen que *jaure* escriu el pretèrit perfet com a *jeia* (i no *geia*, 9f)?

4.5. LES GRAFIES P/B, T/D, C/G, I B/V/W

En el tema següent, es tracten les consonants oclusives, així com la dualitat *b/v*:

10. Les consonants *p*, *t*, *c* són sordes i les seues corresponents sonores són *b*, *d*, *g*. No obstant això, aquestes consonants a final de paraula es pronuncien de la mateixa manera [p],[t] i[k] i en aquests casos es presenten els dubtes en el moment d'escriure.
 - a. A final de paraula:
 - i. Després de vocal tònica o diftong tònic, escriurem ..., ..., Per exemple: ..., ..., ..., ..., ..., ..., ...,
 - ii. En els gerundis escriurem sempre Per exemple: ..., ..., ...
 - b. Són excepcions de la norma anterior:
 - i. Paraules com *adob*, ..., ..., ..., ...,
 - ii. Els noms femenins acabats en ... i Per exemple: ..., ...,
 - iii. Les paraules amb la terminació ..., ... i Per exemple: ..., ...,
 - c. Després de vocal àtona o de ... escriurem la mateixa lletra que en paraules de la mateixa Exemples: ..., ...,
 - d. Excepcions:
 - i. Paraules com ànec (ànega), *càrrre*... (...), ... (...), ... (...), ... (...), ... (...).
 - ii. La primera persona del singular del present d'indicatiu de molts verbs acaba en ..., encara que en altres formes del mateix

verb hi aparega la *g*: ..., ...,

e. A interior de paraula:

- i. Escrivim ... davant *d* en paraules compostes de *cap* i *prop* i en els grups consonàntics *-pt-*, *-pc-*, *-pn-*. Per exemple: ..., ..., ..., ...,
- ii. Escrivim ... en els grups *tg*, *tj*, *tll*, *tm*, *t* i *tz*. Per exemple: ..., ..., ..., ..., ...,
- iii. Escrivim ... en els grups *-ce-*, *-ct-*, *-cz-*. Per exemple: ...,
- iv. Escrivim ... en els prefixos *ab-*, *ob-*, *sub-*. Per exemple: ..., ...,
- v. Escrivim ... en el prefix *ad-*. Per exemple: ...,
- vi. Escrivim *g* davant *d*, *m*, *n*, *g*. Per exemple: ..., ...,
- vii. Excepcions: les paraules *cabdal*, *cabdell*, *cabdill*, *dissabte*, *dubte*, *sobte*, *cadmi*.

f. Escrivim *b*:

- i. Davant de *l* i Per exemple: ..., ..., ...,
- ii. Darrere de *m*. Per exemple ..., ... Excepte ...,
- iii. Quan alterna amb *p* en paraules de la mateixa família. Per exemple: ... → *sap*,
- iv. Escrivim *v*:
- v. Darrere de *n*. Per exemple: ...,
- vi. Quan alterna amb ... en paraules de la mateixa família. Per exemple: *nevar* → *neu*,
- vii. En la terminació ... de l'imperfet d'indicatiu de la primera conjugació. Per exemple: ...,

viii. En paraules estrangeres amb *w* valencianitzades amb Per exemple: *vagó*, ...,

ix. Escrivim *w*: Només en paraules i noms propis provinents d'altres llengües que conserven la grafia original. Per exemple: ..., ...,

Si el manual haguera seguit un orde adequat (primer, les lletres regulars; en segon lloc, les irregularitats més simples), hauria tractat primer les consonants oclusives que les fricatives. I, en eixe cas, hauria informat que, contràriament a l'anglès i al francès, el valencià perd la sonoritat en final de paraula. Això explica que el femení *lloba* té el masculí *llop*, o *neboda* té *nebot*, o *groca* té *groc*. En canvi, l'anglès diu *job*, o el francès diu *froide* (pronunciat *fruád*). A l'Edat Mitjana, escrivíem *fret* i *tart*. Però el gramàtic català va introduir moltes grafies com la de *fred* o la de *tard*.

De totes les regles que exposen les gramàtiques, potser només n'hi ha dos que són útils. La primera és mirar els derivats quan hi han dos consonants en final de paraula (si és *tard-ar*, serà *tard*; si és *serp-eta*, serà *serp*). La segona és que *p* comporta *b* (si és *ella sap*, serà *saber*) i *u* va unit a la *v* (si és *neu*, serà *nevar*; si és *hauria*, serà *haver*).

Convé informar que moltes comarques valencianes segueixen pronunciant la consonant *v* (del riu Xúquer cap al sud), i també és fàcil sentir la *v* en parlants d'edat de la Plana. El valencià general hauria de donar preferència a *vi* sobre [bi]. El criteri hauria de ser: sempre que una part significativa del valencià té una pronunciació que coincidix amb la grafia, és preferible. Això és aplicable a *haver* i [aber], a *pensar* i [pensá], a *posar* i [possar], a *pont* i [pon]. D'eixa manera, els valencians ens encaminaríem cap a un objectiu ben important: mirar d'acostar tant com siga possible la manera de parlar i la manera d'escriure.

5. MÉS QÜESTIONS

5.1. ABREVIACIONS: ABREVIATURES, SIGLES, ACRÒNIMS I SÍMBOLS

Com he observat més amunt, entre l'ús de les lletres hi ha un tema per a temes externs (les que indica el títol):

11. **L'abreviació** és la representació abreujada o reduïda d'una paraula utilitzant només alguna de les seues lletres. Segons el mecanisme d'abreviació es classifiquen en abreviatures, sigles, acrònims i símbols (la teoria següent apareix en els enunciats dels diversos exercicis):
 - a. Abreuja aquestes paraules tenint en compte que has d'utilitzar algunes de les lletres que componen la paraula i que la inicial hi és sempre. No t'oblides d'escriure punt o barra inclinada al final: pàgina, carretera, número dreta, plaça, carrer, escala, esquerra, passeig, districte, baixos, telèfon, avinguda, passatge, porta, àtic.
 - b. Els números ordinals s'abreugen sense punt al final. S'ha d'escriure el número i, a la seua dreta, l'última lletra de la paraula (primer – 1r). Si l'ordinal està en plural l'abreviació s'escriu amb les dues últimes lletres.
 - c. Recorda que les sigles són paraules que es formen amb la primera lletra de cadascuna de les paraules que les componen. S'escriuen amb majúscules, sense punts ni espais de separació. Algunes poques sigles fan el plural duplicant les lletres.
 - i. Escriu les sigles que corresponen a les expressions següents: Impost de la Renda de les Persones Físiques, Organització Mundial de la Salut, Centre d'Atenció Primària, Comissions Obreres, Universitat de València, Organització Mundial de la Salut.

- ii. Escriu a què corresponen les sigles següents: IVA, UJI, ESO, UPV, SA, PPF. F.
 - iii. Els acrònims es formen mitjançant un procés paregut al de les sigles però no necessàriament amb les inicials de les paraules a què corresponen. Tampoc no es formen forçosament amb síl·labes d'aquestes paraules, ja que en els acrònims es busca que es puguen pronunciar sil·làbicament. Segons el cas, s'escriuen en majúscula totes les lletres o només la primera.
 - iv. Els símbols: són conceptes fixats per algun organisme oficial. Si es componen de lletres, s'escriuen amb majúscules o minúscules, independentment de la tipografia general del text, segons s'haja fixat per a cada cas. No tenen marca de plural i s'escriuen sense punts.
01. Classifica les abreviacions següents segons que siguin abreviatures, sigles, acrònims o símbols: TV, VO, dc. ICS, Motel, 2n, etc., MHz, 15", DNI.

Apareixen sigles, acrònims i símbols que pertanyen a àmbits socials que tenen ben poca relació amb l'alumnat de secundària (com Ivex o PPF. F.). Per tant, la majoria són ben poc aplicables a la vida diària. Per això mateix, resulta un estudi en excés tècnic per als objectius, en este cas ortogràfics, de secundària.

Com a màxim, es podria deixar este tema per a un annex, on es tractaren només aquelles abreviacions que els són realment útils perquè les usaran en les seues redaccions habituals.

Com a conclusió, podem dir que les qüestions anteriors són prescindibles en un manual de l'ensenyament mitjà, i més quan hi han tantes qüestions ortogràfiques que els alumnes no saben i haurien de saber.

5.2. UNA ABSÈNCIA: ELS SIGNES DE PUNTUACIÓ

Ja hem vist al llarg del treball com el manual utilitza molts termes sense definir-los prèviament, de manera que en molts casos les explicacions queden coixes. Al costat d'eixa absència, també he trobat a faltar el tractament d'un aspecte de l'ortografia que no és en absolut fàcil i que aniria molt bé en un manual de l'ensenyament mitjà: ens referim als signes de puntuació.

Realment, l'ús d'eixos signes és ben complex i resulta difícil dominar-lo. Per això mateix vindria bé una descripció dels usos bàsics de la coma, el punt i seguit, el punt i a part, els signes d'interrogació i d'exclamació només al final o al principi i al final.

Eixa absència crida més l'atenció si tenim en compte que una queixa habitual entre el professorat de secundària és dir que l'alumnat no sap redactar de forma coherent i cohesionada. No cal dir que, si no ensenyem l'ús dels signes de puntuació, l'alumnat difícilment podrà posar-ho en pràctica.

6. CONCLUSIONS

6.1. ORTOGRAFIA: CONCEPTES I ESTRUCTURA INTERNA

És ben sabut que l'ortografia planteja un problema greu en l'ensenyament mitjà, ja que una part ben gran de l'alumnat, fins i tot de batxillerat, no és capaç d'escriure en valencià d'una manera entenedora i digna (també passa en altres llengües). Eixa situació (que ni el professorat ni l'alumnat són capaços de resoldre) causa frustració en les persones i desafecció a la llengua, tant entre l'alumnat (que assumeixen que escriuen malament i que l'ortografia és impossible d'aprendre) com entre el professorat (que no veuen la manera de fer-ho entendre). Per tant, és important trobar una alternativa que solucione la

problemàtica, de manera que aconseguim dos objectius: d'una banda, reforçar la normativa del valencià; de l'altra, reduir la frustració entre l'alumnat i el professorat de l'ensenyament mitjà.

Un dels factors negatius és que els manuals actuen en general d'una forma poc rigorosa i poc coherent. A continuació, tractarem de resumir les anomalies més destacables que hem trobat, les quals són també les que han aparegut en la meua formació. Les distribuiré per cinc camps: ortografia, accentuació, accent diacrític, signes auxiliars (§61) i ús de les lletres (§6.2).

Ortografia.

En primer lloc, no es definixen ni es delimiten els camps d'estudi de les parts de la lingüística treballades, de manera que es barregen conceptes de la fonètica amb els d'ortografia, i s'anteposen els ortogràfics als fonètics.

Dins de l'ortografia, no solen definir els conceptes bàsics que la conformen, fet que provoca la utilització de nombrosos conceptes en les explicacions que no han sigut definits prèviament: *lletra, dígraf, signes diacrítics, accent, signes de puntuació*.

Eixa absència de teoria va unida a un orde anòmal: en compte de posar en primer lloc l'ús de les lletres i a continuació els altres signes gràfics, actuen al revés.

Accentuació.

Els manuals no justifiquen l'orde que practiquen. Eixa absència va unida a un orde inadequat: posen l'accentuació davant de l'ús de les lletres.

A més, expliquen les regles d'accentuació amb unes incoherències que impedeixen comprendre-les: no expliquen l'acord que tota *i* o *u* després d'una vocal sense cap signe forma diftong (*bou*); separen l'accent (*veí*) i la dièresi (*veïna*), i posen entremig una dièresi del tot diferent (la de *gat / gent / guerra / llengües*);

presenten com a excepcions milers de casos que no ho són (*penseu, pensàveu*); i poden recórrer a una expressió incoherent (*accent agut i accent greu*, §3.1 i §3.3).

Accent diacrític.

Fan una afirmació falsa (tenim moltes paraules homòfones sense accent diacrític, *clau*). Li atribueixen una funció que no té en la comunicació (impedir que confongam paraules homòfones, §3.2).

Signes auxiliars (dièresi, guionet, apòstrof, contraccions).

En compte d'estudiar cada ús a on li correspon (guionet: en els pronoms febles, en les paraules compostes), ho agrupen, anomalia metodològica que impeditx comprendre la causa d'existir de cada ús (com ara agrupant *llengües* i *veïna*, i separant *veïna* de *veí*, §3.4).

6.2. ÚS DE LES LLETRES

Els manuals no expliquen ni justifiquen l'orde que segueixen en l'ús de les lletres. Això va unit a no anar de les lletres regulars a les irregulars, ni de les irregularitats simples a les complicades. El manual estudiat (que podria seguir l'OIEC 2017) no segueix tampoc l'orde teòric (que practica la GNV 2006: *occlusius + fricativus + africats + nasals + laterals + vibrants*).

L'absència d'orde va unit a no presentar les irregularitats com a irregularitats, ni explicar les causes de les normes, ni les dificultats. El resultat és que l'alumnat concep l'ortografia valenciana com un sistema caòtic impossible d'aprendre. No hi ha tampoc cap apel·lació a les llengües de l'entorn, que són molt útils per a mostrar que moltes irregularitats són comunes a moltes llengües, de manera que l'assimilació de l'anglès (*assumption*) ajuda a aprendre el valencià, i al revés (el valencià *il·legal* comporta l'anglès *illegal*).

A més del desorde i la falta d'explicacions, també hi ha falta de pedagogia. El mètode pareix que siga donar moltes píndoles memorístiques (que són llistes d'excepcions i excepcions d'excepcions); unes llistes que els alumnes no poden assimilar, i que aconseguixen poc més que fer creure que l'ortografia del valencià és tan difícil, que és incompreensible i inassimilable. L'absència d'explicacions i la presència de llistes que no és possible memoritzar provoquen avorriment i frustració en els aprenents. Realment, l'ensenyament de l'ortografia fa pensar en l'essencialisme, ja que és com si no considerara el valencià, ni els valencians ni els alumnes a qui fem classe. L'actuació oposada és un principi humaniste: la normativa lingüística és per als parlants (i no els parlants per a la normativa, Saragossà 2019b: §5.1)

En les anomalies, convé incloure el fet que el manual analitzat presenta, en cada tema, les normes amb buits, que l'alumnat ha de completar deduint-la de les activitats anteriors. En qüestions tan irregulars i difícils d'assimilar, pense que seria més pedagògic descriure les normes d'una forma clara i visual, de manera que l'alumnat es poguera fer una idea esclaridora i pràctica de l'ortografia valenciana.

En les mancances, també destacaria que els manuals no expliciten el caràcter fortament irregular de les ortografies romàniques. I que, per a dominar una ortografia romànica és necessari llegir i escriure. Les regles ortogràfiques són només una ajuda quan estem alfabetitzant-nos. Però el factor decisiu és incorporar la lectura i l'escriptura a la vida diària. D'eixa manera, la grafia de moltes paraules es queda gravada en la ment, de la mateixa manera que a base d'utilitzar una paraula se'ns queda gravada la relació entre la seua fonètica i el seu significat.

Crec que convé destacar que, en l'anàlisi, han aparegut factors alternatius, sobretot en l'ús de *s* i *ss* (§4.3), i de *g* i *x* (§4.4). Un principi important és mostrar, sempre que siga possible, que la grafia és una conseqüència de la forma de parlar. Quan aconseguim això (com ara en el sufix derivatiu *en-*, que és *en-* en *en-fortir* però *em-* en *em-pomar*), les regles ortogràfiques deixen de ser regles

i es tornen actuacions naturals, previsibles: lògiques. Sempre que els docents puguen observar-ho, han d'animar els alumnes a escriure com parlen; i al revés: procurar que l'escriptura estiga tan unida com siga possible a la llengua parlada. En eixa direcció, hem deduït un principi que hauria de ser obvi: sempre que pugam, donar preferència a aquelles pronunciacions que coincidixen amb la llengua escrita (*vi, pensar, colze, pont*).

L'objectiu final d'ensenyar ortografia és que els alumnes tinguen un domini acceptable de l'ús de les lletres i, sobretot, de la grafia de les paraules. Amb eixos mitjans, escriuran d'una manera comprensible a qualsevol lector, encara que en algun cas concret puguen confondre una *b* per una *v*, puguen oblidar una *h*, o puguen dubtar en escriure *tg* o *g*. Quan els professors lligen escrits d'alumnes, haurien de mirar quin domini de la llengua tenen: les paraules i les construccions que usen, i si saben elaborar idees clares. En canvi, fer algun error ortogràfic és poc significatiu. Hauríem de tranquil·litzar l'alumnat. La qüestió és tindre voluntat de pensar d'una manera clara i escriure d'una forma digna. Amb perseverança, cada volta escrivim més bé (amb inclusió del camp ortogràfic). Anant per eixe camí, l'alumnat s'enfrontaria a la seua formació d'una manera més relaxada; i eliminaríem la frustració (tota o una bona part). Frustració dels alumnes i, també, dels bons professors. Realment, la frustració deu ser l'enemic més fort d'una bona formació escolar: en ortografia i en tot. Correlativament, el sentiment de satisfacció és el premi de treballar bé: per als alumnes i, també, per als professors.